

nak. Sławik 1943. május 12-én, miután a katyni mészárlás híre eljut Budapestre is, a következőket írja: „Amikor lábunk szülőhazánk szent földjét érinti újból, akkor sokan közülünk visszatekintenek majd a vendégszerető magyar földre, amely oly szívélyesen vonzott magához és anynyi éven át táplált bennünket. Megértjük akkor, hogy nem idegen föld volt az, hanem hű barátaink földje, akik a nehéz és terhes órákban nem űztek el minket, hanem a hozzájuk méltó nemes bátorsággal segítettek legyőzni lelki és fizikai bujdosásunk legnehezebb időszakát.”

KOVÁCS ISTVÁN

(Fordította Józsa Péter, *Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2004, 297 oldal, 2300 Ft*)

LÁBASS ENDRE:

Vándorparadicsom

KUN ISTVÁN:

A feláldozott Bereg

SZILÁGYI GYULA:

Megbukott az iskola?

Többéves kényszerű szünet után végre újabb kötetekkel – és mindjárt egyszerre hárommal – gazdagodott

a hosszú évtizedek óta a hazai szociográfia legszínvonalasabb munkáit megjelentető *Magyarország felfedezése* sorozat.

Az 1937-ben, a legendás irodalmár és szerkesztő, Sárközi György által – többek között Erdei Ferenc vagy Féja Géza óriási viharokat kavaró és a hatalom részéről komolyabb retorziókat is kiváltó munkáinak kiadásával – alapított, majd a hatvanas évek végén újraindított sorozat minden egyes kötetének megjelenése – az értelmiség körében legalábbis – fontos eseménynek számított. Hogy a vélt vagy valós ellenségeivel ekkorra már jórészt leszámolt, jobb híján szocializmusnak nevezett egypárti diktatúra konszolidáltabb évtizedei alatt a magyar társadalom valós helyzetéről, életéről és problémáiról (majdnem) őszintén és nyíltan lehetett írni, és hogy ezek a művek egyáltalán megjelenhettek, az alighanem a véreskezű magyarországi helytartó (fiatalok és feledékenyek kedvéért: Kádár János) furfangos kultúrpolitikusának (Aczél György) volt köszönhető. (Ugye mennyivel okosabb politika az, ha a régi, jól bevált taktika szerint az események élére állva mi magunk irányítjuk a tényfeltáró munkát, szépen levezetjük a feszültségeket, és közben cinkosan összekacsintunk az értelmiséggel, hogy te, mekkora barmok ülnek az egypártközpontban!)

A lényeg azonban, hogy az írók tehetségének, bátorságának, érzékenységének, és a hatalom saját érdekéből adódó engedékenységének is köszönhetően évről évre hiteles munkák születhettek a magyar társadalom valóságos állapotáról akkor, amikor sokszor még a statisztikákat is hamisították. Például a faluból kiszakított, hagyományaitól megfosztott és szüleivel, nagyszüleivel szembeállított ipari munkásság önpusztító életéről vagy az előregedő, magukra hagyott falvak mindennapi küzdelmeiről. Gondoljunk bármit Erdei Ferencről, Moldova Györgyről, Kunszabó Ferencről, Fekete Gyuláról vagy Végh Antalról, akkor is az ő könyveiket olvasva ismerhetjük meg ma az elmúlt évtizedek Magyarországot. Azért is ők írták meg, mert jó írók, és azért is, mert ők írhatták meg. (Reklamálni a hátsó pultnál lehet, de a panasz-könyv elveszett, úgyhogy: szeretni éppen nem kell, de ez van.) A rendszerváltozás után megjelent kötetek közül kiemelkedik Iványi Gábornak a hajléktalanokról, Závada Pálnak a magyar parasztság újabb – alig egy évszázad alatt ki tudja hányadik – kálváriájáról, illetve Pütkösti Árpádnak Rákosi Mátyásról írott figyelemreméltó munkája.

A három új kötet közül a legérdekesebb Lábass Endre *Vándorparadicsoma*. A mozaikszerűen, apró történetekből álló (felépülő?) könyv nem lehet és nem is szabad egy-

szerre végigolvasni. Ha mégis így tennénk, nem fogjuk tudni, miről is szólt. Lábass ebben a kötetben – nem először, és reméljük, nem utoljára – a budapesti csatangolásai és csavargásai közben lejegyzett (vagy inkább skiccelt) történeteket rendezi egymás mellé és mögé. Mindenkire kíváncsi, mindent meg akar őrizni és mindenkire odafigyel: az utcákra, a házakra, a grundokra, a kapualjakra, a penészes-salétromos falak rajzolataira, a cukrászdákra, a piacokra, a kocsmákra, a mozikra, a hangszerkészítő műhelyére, a cukorkaárus trafikjára, és persze magára a hangszerkészítőre, a trafikosra, a sírkövesre, a díszletfestőre, a régi idők labdarúgójára és a többiekre. Lábass nem építi tovább „hősei” történeteit, *csupán* lejegyzí és megörökíti azokat; a könyv sok-sok pillanatfelvételt tartalmaz, és nem áll, mert *nem akar* összeállni mozgóképpé. Pedig a szerző lelkiismeretesen kicédulázta Budapestet, és soha el nem készülő Budapest-regényének vagy Budapest-filmjének megannyi lábjegyzetét, forgatókönyv-töredékét gyűjtötte most kötetbe. Ha Mándy élne, bizonyára gondolkodás nélkül felvonná örökös fényképészének, karakter- és történetgyűjtögetőjének. Ha szeretjük azokat a meséket, amelyek megtörténtek – akár a szomszéd házban, akár a város másik végén –, akkor ezt a könyvet érdemes az ágy mellett tartani.

Kun István *A feláldozott Bereg* című munkája pontosan és alaposan, közvetlen közlőrel mutatja be a tiszai árvíz feldolgozhatatlan és mind a mai napig feldolgozhatatlan eseményeit, a víz hatalmas pusztítását, a kármentés, majd a kárenyhítés és az újjáépítés számtalan vitás és máig tisztázatlan kérdését. Kun szerint a polgári kormány a válság kezelésében nem állt a helyzet magaslatán, ráadásul későn és nem mindig megfelelően reagált az eseményekre. Igazat kell adnunk Kunnak abban, hogy „az írástudók felelőssége valóban nagy, ám aki közülük a kormányzat érdekeit a társadalmi érdekek fölé helyezi, az kiiratkozik e hivatás művelőinek kaszinójából”, így ennek fényében bátorítanánk a szerzőt, hogy a beregi árvíz előzményeinek és következményeinek dokumentálásához hasonlóan magas színvonalon és körültekintéssel dolgozza fel a paksi vagy a verespataki eseményeket is. Az ország legmostoháiban kezelt vidékének, a Beregnek a fel-emelésével, az ott élő emberek sokasodó gondjának-bajának megoldásával vagy legalább a hosszabb távú megoldási lehetőségek kidolgozásával azonban mindezidáig adós maradt a mindenkori hatalom.

Szilágyi Gyula *Megbukott az iskola?* című könyvében a magyar oktatáspolitikai évtizedes kudarcait veszi számba. Hazai és nemzetközi

felmérések szerint a magyar tanulók iskolai teljesítménye egyre rosszabb, képességeik folyamatosan romlanak. Különösen szomorú, hogy a tanulók szüleinek végzettsége és társadalmi helyzete a vizsgálatban szereplő országok közül nálunk befolyásolja a legnagyobb mértékben a tanulók iskolai teljesítményét. Magyarán nálunk érvényesül a legtisztábban és legkegyetlenebbül az a tétel, hogy akinek művelt és tehetsős szülei vannak, annak jó esélye van arra, hogy maga is művelt és tehetsős felnőtté váljon, aki pedig iskolázatlanabb és kevésbé tehetsős családba született, annak igen nehéz – és egyre nehezebb! – átverekednie magát a „napos oldalra”. (Az eleve hendikeppel induló tanulók felzárkóztatásában és a teljesítménykülönbségek csökkentésében egyébként a hatalom által előszeretettel „csuklóztatott” egyházi iskolák messze a legsikeresebbek.) A szemünk láttára alakul ki és intézményesül a kettős hazai iskolarendszer. A szegények iskoláiban nem lesz osztályzat, mert nekik rossz jegyeket kéne adni; így eltűnethető a szerényebb családi és kulturális háttér iskolai teljesítményekben mutatkozó összes negatív hatása, tévét bámulni, kocsmában ülni, a „valóságosban” vagy a rendőrségi hírekben szerepelni, a földet túrni vagy a segélyt várni pedig diploma nélkül is lehet. Az elit, de fizetős iskolákban természetesen lesz osz-

tályzat, követelmény, buktatás és terhelés. Hiszen az odajáró gyerekeknek felnőtt korukban majd teljesíteniük kell, a vezető pozíciókban a döntéseikért viselniük kell a felelősséget, bírni a hajtást és a stresszt, tanulni a hibákból, és elviselni a kudarcokat is. Ez maga a megtestesült és intézményesített igazságtalanság. Ez ma Magyarország. *Welcome to Hungary!*

SZELKE LÁSZLÓ

(*Lábass Endre: Vándorparadicsom, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 312 oldal, 2980 Ft; Kum István: A feláldozott Bereg, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 276 oldal, 2980 Ft; Szilágyi Gyula: Megbukott az iskola? Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 192 oldal, 2980 Ft*)

G. FODOR GÁBOR:

Gondoljuk újra a polgári radikálisokat

A fiatal politológus, akinek (egyik) szakterülete a modern politikai filozófia, doktori értekezésének első felet könyv formájában tette közzé. A mű mindenképpen az úttörő munkák közé sorolható; persze nem azért, mintha a polgári radikálisokkal még nem foglalkoztak volna elég, inkább a „régis” téma „új” megközelítési módja miatt. A könyv első harmada ugyanis módszertani beve-

zetőként szolgál a polgári radikálisoknak – és ha lesz folytatása a könyvnek, akkor a szociáldemokratáknak – a liberalizmus 1900–1919 közötti, „baloldali” kritikusaiként való értelmezéséhez.

A bevezetés célja, hogy a szerző igazolja alaphipotézisét, mely szerint a politikai gondolkodás vizsgálata autonóm, a többi megismerési formától elkülönülő diszciplína, amely egy sajátos, egyedül rá jellemző *telosszal*, elvvel rendelkezik. Nem az a lényeg, hogy ki mit gondol(t) arról, ami történt; nem eszmetörténet tehát, hanem magának a politikai gondolkodás-módnak a története. Ha még lényegretörőbben kívánnék fogalmazni, akkor ennek kvintesszenciáját egy, a szerzőtől kölcsönzött „hasonlat” segítségével ragadnám meg: „a bálna nem hal”. Tehát a politikai gondolkodástörténet vizsgálata nem politikaelmélet, nem politikai filozófia és nem is (politika)történet-tudomány.

A könyvnek még egy ilyen rövid ismertetése esetén is szükséges említést tenni Schlett István személyéről. Nem csupán azért, mert a szerző rendszeresen hivatkozik munkásságára és táplálkozik gondolataiból – hiszen Schlett a magyar politikai gondolkodók fenti eszközökkel való újragondolásának alapító atyái közé tartozik –, hanem azért is, mert értéksemleges szemléletmódját képes volt jelentős mér-